

**OCENA KONSERWATORSKA STANU ZACHOWANIA
I PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
ELEWACJI KOŚCIOŁA P. W. MATKI BOSKIEJ GROMNICZNEJ
W WIŚNIEWIE EŁCKIM
/NR. REJ. A-763/**

**OPRACOWANIE:
MAŁGORZATA ANDRON
konserwator dzieł sztuki**

**PRACOWNIA KONSERWATORSKA
GALERIA MAŁGORZATA ANDRON**
ul. Storczykowa 31, Nowodwór 16-010 Wasilków
NIP 542 121 30 85, tel. 601 869 506
mail: gosia.andron@gmail.com

BIAŁYSTOK, STYCZEŃ 2024

HISTORIA I OPIS

Kościół w Wiśniewie Ełckim powstał w 1904 r. jako kościół ewangelicki. Po II wojnie światowej świątynię przejęli katolicy. Parafię erygowano w 1958 r.

Kościół usytuowany jest w centrum miejscowości.

Świątynia wzniesiona w stylu neogotyckim, z cegły, nietynkowana, na planie prostokąta z przyległymi od wschodu prezbiterium na rzucie prostokąta i zakrystią, orientowana, z wieżą na osi od zachodu. Wieża częściowo wtopiona w korpus, na rzucie kwadratu, ujęta w aneksy: północny na rzucie prostokąta, południowy na rzucie kwadratu, poprzedzony podcieniem z wejściem głównym. Korpus i prezbiterium pokryte stromymi dachami dwuspadowymi, zakrystia dwupołaciowym, aneksy pulpitowymi, wieża, przechodząca z formy kwadratu w ośmiobok, dachem ośmospadowym. Dachy kryte dachówką ceramiczną holenderką. Centralnie usytuowana wieża w elewacji zachodniej została ujęta w półszczyty z blankami. Na drugiej kondygnacji wieża przechodzi w ośmiobok. Ostatnią kondygnację wieży zdobi pas dekoracji ramowo płycinowej nad rzędem ostrołukowych blend i otworów okiennych z żaluzjami. Podcień w aneksie południowym wsparty na kamiennym filarze. Pas dekoracji z blendami i otworami okiennymi występuje na elewacji południowej i północnej korpusu głównego i środkowej części elewacji wschodniej prezbiterium. W części szczytowej elewacji wschodniej długa ostrołukowa blenda z okulusami po bokach. Wejście do południowego aneksu zakrystii od zachodu. Kolejne boczne wejście w elewacji północnej.

BUDOWA TECHNOLOGICZNA

Budynek kościoła niepodpiwniczony, posadowiony na fundamentach z kamienia polnego, łamanego. Kamiennie ściany fundamentowe przechodzą w kamienny cokół. Wokół budynku kościoła teren utwardzony – między opaską z płytek wokół elewacji, a chodnikiem obiegającym kościół również z płytek, wąski pas trawnika. Ściany wykonano z cegły pełnej, „wiśniówki” na zaprawie wapienno cementowej, która stanowi jednocześnie spoiny. Licowanie ścian zewnętrznych w wątku kowadełkowym z płaską, dość szeroką, jasno szarą spoiną wapienno cementową z dość grubym wypełniaczem z piasku rzeczno. Dach korpusu głównego, prezbiterium, wieży i przybudówek kryty czerwoną dachówką ceramiczną esówką (holenderką). Blendy tynkowane.

STAN ZACHOWANIA

Stan techniczny ceglanych elewacji kościoła jest zróżnicowany, ale na ogół dobry. Cegła wiśniówka, z której wykonano licowanie elewacji jest w większości dość dobrej jakości, ale widoczne są na elewacjach miejsca gdzie występuje destrukcja cegły i spoin spowodowana oddziaływaniem warunków atmosferycznych lub zastosowaniem przy budowie kościoła cegły gorszej jakości tzw. niedopałki. (zdj. 5, 6). Elewacje są czyste, na powierzchni cegieł tylko miejscowo widoczne są wykwity solne, nacieki mikroorganizmów i zabrudzenia powstałe podczas napraw zdestruowanych spoin (zdj. 8 - 11).

Mury ceglane są niszczone przez wody opadowe (deszcz, śnieg, grad) i gruntowe, a także skondensowaną w ich wnętrzu parę wodną. Każdy z wymienionych „rodzajów wody” może także zawierać składniki agresywne (sole i kwasy). Do szczególnie zanieczyszczonych należą wody gruntowe oraz śnieg i mgła (szczególnie w pobliżu ośrodków miejskich i przemysłowych). Woda zawarta w murach ceglanych powoduje ich niszczenie chemiczne, fizyczne i biologiczne. Niszczące działanie wody na składniki materiałów murów jest spowodowane ich rozpuszczaniem, pęcznieniem, wymywaniem, a także rozkładem chemicznym i fizycznym. Widać to np. na ceglach gorszej jakości technicznej tzw. niedopałkach, które pod wpływem czynników agresywnych ulegają szybszemu rozkładowi i lasowaniu (zdj. 7).

Istotnym czynnikiem biorącym udział w dezintegracji i procesie niszczenia materiałów budowlanych są drobnoustroje - glony, grzyby i bakterie. Niszczące działanie drobnoustrojów, które wytwarzają takie substancje chemiczne jak kwasy rozpuszczające krzemiany i glinokrzemiany w materiale ceramicznym i zaprawie, polegają na wytwarzaniu połączeń organicznych i nieorganicznych czynnych w rozkładzie budulca murów. Obserwować można te procesy miejscowo na powierzchniach elewacji kościoła w Wiśniewie Elckim, szczególnie w obrębie szczytów (zdj. 10).

Zawilgocenie i destrukcja cegieł i zapraw doprowadziły do rozluźnienia spoiwości muru co szczególnie jest widoczne na blankach szczytów i na powierzchniach elewacji, w obszarach zawilgocenia i silnego oddziaływania wiatru i opadów – elewacja zachodnia (zdj. 10, 12, 13, 14)

W większości cegły zachowały się w dobrym stanie dzięki własnościom samych cegieł i zaprawy zastosowanej przy budowie kościoła. Zaprawa wapienno cementowa tworząca również spoiny posiada własności wytrzymałościowe i nasiąkliwość zbliżoną do cegły. Należy tu zaznaczyć, że w XIX w i na początku XX w do zapraw wapienno cementowych stosowano wapno w postaci ciasta wapiennego, a cementy były niskoalkaliczne i bez żadnych dodatków. Tego typu zaprawy cementowe miały słabsze własności mechaniczne niż współczesne, większą nasiąkliwość i porowatość, jednak dzięki takim własnościom zapraw, ceglane elewacje z przełomu wieków zachowane są w dość dobrym stanie, a procesy destrukcyjne cegieł przebiegają znacznie wolniej. Wraz z upływem czasu i w wyniku oddziaływania warunków atmosferycznych, a w szczególności wody, XIX-wieczne mury ulegały destrukcji – wymywaniu zapraw, kruszeniu cegieł, zmianom własności i zmianom optycznym.

Prawidłowo ukształtowany teren wokół budynku kościoła i prawidłowo odprowadzana woda opadowa z dachu mają ogromne znaczenie dla utrzymania w dobrym stanie murów świątyni. Wokół budynku kościoła w Wiśniewie teren jest w większości utwardzony – między opaską z płytek występującą wokół przy elewacji, a szerokim chodnikiem obiegającym kościół wykonanym również z płytek, znajduje się wąski pas trawnika. Teren jest płaski bez spadku od elewacji. Woda opadowa odprowadzana jest z dachu rurami spustowymi do podziemnego drenażu opaskowego.

Podczas oględzin kościoła stwierdzono wyraźne ślady zawilgocenia elewacji widoczne pod postacią ciemnych plam wilgotnych cegieł nad kamiennym cokołem sięgających w bliskości rur spustowych do wysokości 2,5 m (zdj. 15 - 18). Ponieważ fundamenty i cokół wykonane są z kamienia, i zawilgocenie ścian powyżej cokołu nie mogło powstać w wyniku działania wody rozpryskowej, należy przyjąć, że powstało ono w wyniku migracji wewnętrzną strukturą ścian fundamentowych. Kamienne mury fundamentowe są to najczęściej struktury powstałe w wyniku łączenia zaprawą dużych kamieni polnych, cegieł i gruzu. Przy podnoszeniu się zwierciadła wód gruntowych, co zwykle następuje cyklicznie i związane jest z warunkami meteorologicznymi, woda migruje w górę ośrodkami kapilarnymi jakimi są złożone struktury murów fundamentowych. Uszczelnianie powierzchni gruntu przyległego do muru utrudnia odparowanie migrującej wody i wysychanie muru i woda wędruje wyżej dążąc do wyrównania potencjału. W przypadku kościoła w Wiśniewie woda migruje powyżej kamiennego cokołu, czyli do cegieł, które mają wysokie własności kapilarne czyli dużą nasiąkliwość. Wykonanie drenażu przy ścianach fundamentowych

spowodowało, że wykopy wykonane do ułożenia rur drenarskich i wypełnione następnie żwirem, a na koniec uszczelnione powierzchniowo opaską z płytek, utrzymują stale wysoki poziom nawodnienia. Spowodowane jest to zalewaniem wodami opadowymi szczególnie tymi, które spływają podczas deszczu z powierzchni elewacji. Możliwe są również zaburzenia odbierania wody przez system drenażowy np. w wyniku zamulenia systemów filtrujących i zatkania rur drenarskich. Jeśli dodatkowo podziemne odprowadzanie wód gruntowych połączone jest z odprowadzaniem wody z dachu, jak to jest przy kościele w Wiśniewie, to znacznie zwiększ się zagrożenie kościoła. Oprócz zagrożenia znacznym zawilgoceniem dochodzi też groźba utraty stabilności fundamentów, gdy woda z uszkodzonego lub zatkanego drenażu zaczyna płynąć wykopem wypełnionym rozpuszczoną glebą lub żwirem. Konieczne jest zatem okresowe kontrolowanie stanu podziemnej instalacji, a w przypadku widocznych zawilgoczeń i miejscowego zapadania się terenu przy elewacjach (zdj. 19), staje się to niezbędne.

Biodegradacja dotyczy również stolarkę drzwiową. Powłoki ochronne głównych drzwi wejściowych oraz drzwi bocznych do zakrystii, ulegają destrukcji w dolnych partiach, związanej z oddziaływaniem wody i mikroorganizmów (zdj. 21, 22). Stan samego drewna jest zadowalający lecz farby złuszcza się i widoczne są spęknięcia.

Farba złuszcza się także z drewnianego stropu podcienia wejściowego (zdj. 23).

ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE

Podstawowym celem prac konserwatorsko remontowych będzie zabezpieczenie elewacji przed dalszą destrukcją i przywrócenie elewacjom walorów technicznych i estetycznych zgodnych z pierwotnym założeniem.

Ceramika budowlana, do której zaliczamy cegły, dachówki, kształtki itp. była jednym z najbardziej cenionych materiałów budowlanych i wykończeniowych. Kruchość i podatność na szybkie niszczenie, stosunkowa łatwość przeróbek fragmentów murów jak też niewłaściwie wykonywane różnego rodzaju prace naprawcze i „odnawiające” przyczyniają się do niszczenia i zniekształcania stylowej estetyki fasady.

Należy dążyć do stosowania w pracach budowlano-konserwatorskich sprawdzonych technologii murarskich i to możliwie niewiele odbiegających od technik stosowanych w przeszłości oraz zachowanie w jak największym stopniu zabytkowej tkanki.

Prace konserwatorskie przy elewacjach kościoła w Wiśniewie Elckim obejmować powinny oczyszczenie i dezynfekcję ceglanych murów z zielenic i porostów, naprawę i wzmocnienie zniszczonych cegieł i spoin oraz usunięcie cementowych uzupełnień. W ramach planowanych prac niezbędne będzie sprawdzenie stanu podziemnej instalacji odwadniającej i poprawienie jej funkcjonowania. Należy usunąć opaskę okalającą elewacje i poprawić ukształtowanie terenu wokół kościoła. Wskazana byłaby ponadto instalacja systemu bezinwazyjnego osuszania murów

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

ELEWACJE

- **Wykonanie wstępnej dokumentacji opisowej i fotograficznej oraz sporządzenie harmonogramu prac**
- **Oczyszczenie cegieł** – Ceglane partie elewacji są na ogół czyste, bez nawarstwień lecz miejscowo pokrywają je zieleńce i porosty a także, pod zegarem ciemne zacieki. Należy je usunąć z powierzchni cegieł i spoin stosując strumieniowanie ściernie, niskociśnieniowe z użyciem dyszy wirującej.
Przed zabiegiem oczyszczania wskazana jest wstępna dezynfekcja powierzchni ścian ceglanych. Wstępna dezynfekcja powierzchni w miejscach wzrostu drobnoustrojów (glony, porosty) polega na przesyceniu preparatem biobójczym (np. 2 % roztworem wodnym Preventolu B+80, ewentualnie produktem fabrycznym Impragnirung BFA firmy Remmers lub SLX Fungith firmy Hufgard Optolith). Preparat nanosić na powierzchnie przy użyciu pędzla lub za pomocą natrysku. Po około godzinie preparat trzeba spłukać wodą pod ciśnieniem. Zabieg pozwoli na usunięcie mikroorganizmów. Środki biobójcze muszą posiadać aktualne pozwolenie na obrót, wydane przez Urząd Rejestracji Produktów Leczniczych, Wyrobów Medycznych i Produktów Biobójczych.
Jako ścierniwo przy oczyszczaniu strumieniowo ściernym zalecana jest mieszanka korundów. Stosowanie metody strumieniowania ściernego wymaga dużego doświadczenia wykonawcy ponieważ niewłaściwie stosowane może doprowadzić do uszkodzenia powierzchni materiału ceramicznego. Przed przystąpieniem do oczyszczania należy wykonać próby z użyciem kilku rodzajów ścierniwa, zaczynając od ścierniw mniej twardych. Rodzaj ścierniwa i jego frakcje oraz parametry pracy urządzenia muszą być dobrane do określonego stanu zachowania podłoża ceglanego oraz końcowego efektu, jaki należy osiągnąć. W miejscach szczególnie opornych na oczyszczanie ściernie, można dodatkowo zastosować środki chemiczne powierzchniowo czynne. Preparaty tego typu oferują m.in. Remmers i Sto. Zastosowanie środków chemicznych zobowiązuje do ścisłego przestrzegania technologii – niewłaściwie użyty preparat może spowodować znaczne szkody w materiale ceramicznym.
- **Oczyszczanie powierzchni tynkowanych oraz czap blanek.** W analogiczny sposób jak cegły należy oczyścić czapy blanek i tynkowane powierzchnie blend.
- **Oczyszczanie kamiennego cokołu i kamiennych elementów podcienia wejściowego** – Wszystkie elementy wykonane z granitu oczyścić metodą strumieniowania ściernego
- **Usunięcie wtórnych, cementowych spoin oraz zdestruowanych i spękanych spoin oryginalnych.** W celu zapobieżenia destrukcji cegieł oraz przywrócenia elewacjom walorów estetycznych zalecane jest usunięcie wtórnych, cementowych napraw i spoinowań. Ze względu na dużą twardość wtórnych spoin zabieg ten należy wykonywać z dużą ostrożnością gdyż bardzo łatwo jest uszkodzić cegły przy wykuwaniu mocniejszych od cegieł spoin. Dlatego też należy delikatnie posługiwać się szlifierkami z tarczami diamentowymi jak też usuwać spoiny ręcznie za pomocą dłut. Podobnie należy postępować usuwając spoiny oryginalne lecz jedynie takie, które ulegają destrukcji i są częściowo wykruszone. Podstawową zasadą ma być zachowanie w możliwie największym stopniu spoiny oryginalnej
- **Wymiana cegieł /opcjonalnie/.** Pomimo wstępnej oceny, że stan cegieł jest zadowalający, po oczyszczeniu i oględzinach elewacji z rusztowań może się okazać, że niektóre cegły ulegają destrukcji lub są znacznie uszkodzone, czego nie można było wstępnie stwierdzić. Cegły

bardzo zniszczone, o stopniu destrukcji przekraczającym 30% należy zastąpić cegłami o odpowiednich parametrach i kolorystyce. Mogą to być cegły pochodzące z rozbiórki o ile nie są zasolone i posiadają wymagane parametry – zbliżoną barwę, wymiary i własności mechaniczne. Wymieniane cegły osadzać na zaprawach wapienno-trasowych /*Tubag, Stoispo*/. Zaprawy te posiadają niską alkaliczność, mały skurcz i dużą zdolność zatrzymywania wody zarobowej. Szczególnie starannie należy potraktować blanki szczytów narażone na stałe oddziaływanie zmiennych warunków atmosferycznych i opadów. Tu zakres wymiany zniszczonych cegieł może być większy. Po postawieniu rusztowań należy ocenić, czy nie będzie wskazane przemurowanie najbardziej zniszczonych blanek. W takim przypadku należy zastosować cegły mrozoodporne na zaprawie hydrofobowej TWM-s Trass-Werksteinmortel specjal. Nowe cegły powinny, pod względem koloru i wielkości, odpowiadać cegłom oryginalnym.

- **Wzmocnienie osłabionych cegieł.** Cegły gorszej jakości użyte przy budowie kościoła szybciej ulegają destrukcji. Należy ocenić, które z tych cegieł wymagają wzmocnienia strukturalnego, a które kwalifikują się do wymiany. Impregnację wzmacniającą wykonać preparatem krzemoorganicznym Funcosil Steinfestiger KSE 300 (Remmers), lub podobnym innego producenta. Należy zastosować metodę bezpośredniego, głębokiego nasycania cegły przez obfite powlekanie powierzchni w dwóch cyklach roboczych.
- **Dezynfekcja muru** – wszystkie obszary gdzie stwierdzono występowanie mikroorganizmów, a szczególnie miejsca narażone na ich ponowny wzrost, po oczyszczeniu powierzchni powinny być ponownie zdezynfekowane preparatem *StoPrim Fungal /Sto/* lub analogicznym firmy *Remmers*.
- **Uzupełnienie ubytków cegieł** – Mniejsze ubytki cegieł do wielkości ok. 30% powierzchni cegły należy uzupełnić gotową zaprawą imitującą ceramikę budowlaną na bazie spoiw mineralnych – *Tubag Steinersatz-masse NSR prod Tubag* lub analogiczne firmy *Remmers*. Jest to gotowa zaprawa do uzupełniania ubytków w cegle i kamieniu, o cechach fizycznych zbliżonych do oryginału. Zaprawa dostępna jest w wielu kolorach, można też zamawiać odcienie specjalnie dobrane do koloru cegieł danego obiektu. Jest to zaprawa mineralna wymagająca sezonowania co najmniej 7 dni. W tym celu należy ją utrzymywać w stanie wilgotnym nie dopuszczając do gwałtownego wyschnięcia. Dla zwiększenia przyczepności kitów o niewielkiej grubości należy stosować emulsję *Aida Haftfest* w rozcieńczeniu wodnym „mokre w mokre”
- **Zszywanie pęknięć muru** – Ewentualne pęknięcia i rysy w murze należy „zszyć” za pomocą kotew spiralnych /*Remmers*/. Kotwy układa się w spoinach.
- **Uzupełnianie spoinowania** – Wszystkie usunięte, wtórne spoiny oraz ubytki w oryginalnych spoinach cegieł widoczne obecnie i ubytki, które powstaną w wyniku oczyszczania elewacji, należy uzupełnić zaprawą *Traskalk Fugensaniermortel prod. Tubag* lub analogiczną firmy *Remmers lub Sto*. Zaprawa ta zawiera wapno trasowe, wiążące wolny wodorotlenek wapniowy migrujący w kierunku lica ściany w przypadku małej nasiąkliwości cegieł. Można ją na zamówienie dobierać pod względem kolorystycznym i fizyko-chemicznym. Przed przystąpieniem do fugowania oczyszczone do głębokości co najmniej 1,5 cm spoiny należy lekko zmoczyć. Przygotowana zaprawa powinna być dobrze wymieszana, o konsystencji lekko mokrej. Do spoinowania używać figówek; narzędzia te pozwalają precyzyjnie wciskać zaprawę w wąskie spoiny bez brudzenia cegieł. Nowa spoina powinna mieć kształt, charakterystyczne uziarnienie i kolor identyczny z występującą na elewacji. Odcień szarości należy ustalić bezpośrednio na miejscu przez wykonanie wstępnego, próbnego fugowania. Zaleca się wykonywanie prac w stałych warunkach temperaturowo – wilgotnościowych. Przy zbyt wysokiej temperaturze i dużej wilgotności powietrza kolor spoin może być niejednorodny.

- **Spoinowanie elementów kamiennych.** Wszystkie elementy wykonane z granitu (schody, filar podcienia, cokół spoinować zaprawą do kamieni na bazie cementów trasowych (Tubag)
- **Hydrofobizacja** jest niezbędnym elementem zabiegów konserwatorskich na elewacji ceglanej o zasadniczym znaczeniu profilaktycznym. Prawidłowo wykonana wraz z jednokierunkowym zamknięciem porowatości cegieł i zapraw chroni mury przed wnikaniem zanieczyszczonej atmosferycznie wody opadowej w głąb struktury obiektów. Proponuje się zastosować środek hydrofobowy firmy Remmers *Funcosil SL*. Jest to sprawdzony od ponad 20 lat impregnat hydrofobizujący, oparty na alkiloalkoksylsiloksanach i estrach kwasu krzemowego, ewentualnie preparat innej firmy o podobnych właściwościach np. *Lotexan N* firmy Keim. Ważne będzie głębokie nasycenie murów metodą wielokrotnego powlekania w dwóch cyklach roboczych.
- **Okna wieży** – po ustawieniu rusztowań dokonać przeglądu listew żaluzji i w razie konieczności uszkodzone listwy wymienić na nowe, dębowe. Pozostałe listwy oraz ramiaki oczyścić z łuszczącej się farby i pomalować farbą alkidowo akrylową odporną na warunki atmosferyczne w kolorze ciemno brązowym, okna zabezpieczyć stalową siatką
- **Renowacja drzwi wejścia głównego i bocznych.** /zdj. 17/ Usunięcie warstw przemalowań i szpachli metodami mechanicznymi ręcznymi z użyciem preparatów do usuwania starych warstw olejnych z drewna lub dobranymi po próbach rozpuszczalnikami /preparaty typu Scansol, Bemixol lub Abbeizer/.
- Ocena stanu zachowania drewna i zakresu przeróbek, uzupełnień i wstawek.
- Ze względu na to, że są to drzwi zewnętrzne, narażone na bezpośrednie działanie czynników atmosferycznych należy przyjąć zasadę wymiany całościowej lub fragmentarycznej zdegradowanych elementów /wklejki, fleki/ o ile zaistnieje taka konieczność. Fleki wklejane będą na Albon Coll Express Pu /Remmers/ lub klej poliuretanowy, po wyschnięciu – szlifowane.
- Głębsze szczeliny łączące i stykowe uzupełniane będą wklejkami ze szczapek sosnowych na klej poliuretanowy
- Uzupełnianie płytkich ubytków drewna gotowymi, wodoodpornymi kitami do drewna dobranymi kolorystycznie /np. Syntilor/.
- Szlifowanie drewna oraz kitów w celu wygładzenia jednak z zachowaniem ich obecnego charakteru „surowej obróbki”
- Zabezpieczenie powierzchni drewna przed malowaniem w celu podniesienia odporności na czynniki atmosferyczne, zgniliznę i pleśń wodorozcieńczalnym olejem gruntującym Teknos Woodex Aqua Base
- Zabezpieczenie powierzchni drewna wysokojakościową farbą ochronną, akrylowo-alkidową, matową, kryjącą poprzez dwukrotne malowanie – Teknos lub Remmers wg dyspozycji kolorystycznych – kolor istniejący, ciemno brązowy.
- Oczyszczenie mechaniczne i chemiczne starych okuć i zawiasów z wtórnych przemalowań i produktów korozji
- Zabezpieczenie antykorozyjne elementów metalowych farbą chlorokauczkową w kolorze grafitowym lub starego metalu
- **Drewniany strop podcienia wejściowego** należy oszlifować usuwając spękaną i łuszczącą się farbę i pomalować farbą alkidowo akrylową odporną na warunki atmosferyczne w kolorze istniejącym.

- **Opracowanie terenu wokół elewacji kościoła.** W pierwszej kolejności konieczne jest sprawdzenie stanu podziemnej instalacji odwadniającej i poprawienie jej funkcjonowania zgodnie z projektem. Podczas oceny instalacji konieczne jest ustalenie przyczyn zapadania się gruntu przy elewacji (zdz. 19). Należy rozważyć odłączenie rur spustowych od drenażu i odprowadzanie wody deszczowej spod elewacji naziemnymi korytami.
Należy usunąć opaskę okalającą elewację kościoła, a następnie dokonać za pomocą geodety pomiarów poziomu i nachylenia terenu wokół kościoła. Pas o szerokości ok 3-4 m powinien być tak ukształtowany, by opadał lekko od ścian kościoła. Na obszarze tym nie powinno być żadnej innej roślinności z wyjątkiem trawy, jednak trawnik nie powinien dochodzić bezpośrednio do ścian kościoła. Dokonując korekty terenu należy usunąć wszelkie zagłębienia i dołki oraz inne miejsca zatrzymujące wodę.
Pas ścieżki wokół kościoła może pozostać utwardzony pod warunkiem, że:
 - przy ścianach pozostanie możliwie najszerszy pas wolnej ziemi umożliwiający jej parowanie
 - pas utwardzonej ścieżki będzie pochylony na całym obwodzie „od kościoła”
 - pierścień bruku wraz z krawężnikiem zostanie ułożony dostatecznie nisko, tak by nie ograniczał i nie blokował odpływu wody spod elewacji
 - bruk zostanie ułożony na podsypce żwirowo-piaskowej, bez najmniejszego dodatku cementu
- Wskazane byłoby dodatkowo **zniwelowanie podciągania kapilarnego wilgoci w murze.** Może to być bezinwazyjny system osuszania Aquapol. Szczególnie istotną cechą systemu AQUAPOL w takich przypadkach jest brak w procesie osuszania i zabezpieczenia przed zawilgoceniem kapilarnym, standardowych robót budowlanych, ingerujących w oryginalną strukturę budynku. System nie wymaga stosowania środków chemii budowlanej, podcinania murów, wykonywania otworów iniekcyjnych, nie korzysta z sieci energetycznych czy agregatów prądotwórczych. Przed instalacją systemu wykonywane są badania zawilgocenia, a w trakcie działania systemu monitorowana jest jego skuteczność
- **Wykonanie dokumentacji powykonawczej**

UWAGA:

1. Należy ściśle przestrzegać technologii wykonania i stosowania materiałów budowlanych zgodnie z zaleceniami kart technicznych
2. Wszelkie roboty budowlane należy realizować w okresie wiosenno- jesiennym, przy sprzyjających warunkach pogodowych, w temperaturze min. 8°C

Powyższy program konserwatorski jest programem ramowym, opartym na analizie wizualnej. Założenia konserwatorskie ujęte w/w dokumentacji mogą ulec zmianie podczas robót konserwatorskich i całkowitym rozpoznaniu obiektu in situ. Działania konserwatorskie należy dokumentować fotograficznie i opisowo na wszystkich etapach prac.

Jakiegokolwiek ewentualne zmiany w technologii czy sposobie wykonania należy uzgadniać na bieżąco ze służbami konserwatorskimi. Zawarte w programie prace materiały są produktami sugerowanymi. Można zastosować materiały innych firm, ale odpowiadające jakości i przeznaczeniem preparatom zaproponowanym w dokumentacji. Zmianę materiałów należy uzgodnić ze służbami konserwatorskimi.

Należy wykonać opisową i fotograficzną dokumentację powykonawczą dokumentującą stan obiektu w trakcie renowacji i po ukończeniu prac.

KONSERWATOR CZŁEK SZTUKI

mgr M. J. S. Andrzej

ZDJ. 1 WIŚNIEWO ELCKIE. KOŚCIÓŁ P.W. M. B. GROMNICZNEJ. ELEWACJA POŁUDNIOWA

ZDJ. 2 WIŚNIEWO ELCKIE. KOŚCIÓŁ P.W. M. B. GROMNICZNEJ. ELEWACJA PÓŁNOCNA

ZDJ. 3, 4 WIŚNIEWO ELCKIE. KOŚCIÓŁ P.W. M. B. GROMNICZNEJ. ELEWACJA ZACHODNIA I WSCHODNIA

ZDJ. 5 WIŚNIEWO ELCKIE. KOŚCIÓŁ P.W. M. B. GROMNICZNEJ. ELEWACJA ZACHODNIA . WIDOCZNE CEGŁY „NIEDOPAŁKI” I WYPŁUKANE SPOINY

ZDJ. 6 WIŚNIEWO ELCKIE. KOŚCIÓŁ P.W. M. B. GROMNICZNEJ. ELEWACJA POŁUDNIOWA . WIDOCZNE CEGŁY „NIEDOPAŁKI” I WYPŁUKANE SPOINY

ZDJ. 7 WIŚNIEWO EŁCKIE. KOŚCIÓŁ P.W. M. B. GROMNICZNEJ. ELEWACJA ZACHODNIA . DESTRUKCJA CEGIEŁ

ZDJ. 8 WIŚNIEWO EŁCKIE. KOŚCIÓŁ P.W. M. B. GROMNICZNEJ. ELEWACJA ZACHODNIA . WYSOLENIA NA POWIERZCHNI CEGIEŁ

ZDJ. 9 WIŚNIEWO EŁCKIE. KOŚCIÓŁ P.W. M. B. GROMNICZNEJ. WIEŻA . CIEMNE ZABRUDZENIA SPowodowane METALOWYMI KOTWAMI ZEGARA, ZIELONO ŻÓŁTE ZABRUDZENIA POCHODZENIA BIOLOGICZNEGO

ZDJ. 10 WIŚNIEWO EŁCKIE. KOŚCIÓŁ P.W. M. B. GROMNICZNEJ. SZCZYT WSCHODNI, ZIELONO ŻÓŁTE ZABRUDZENIA POCHODZENIA BIOLOGICZNEGO

ZDJ. 11 WIŚNIEWO EŁCKIE. KOŚCIÓŁ P.W. M. B. GROMNICZNEJ. WEJŚCIE DO ZAKRYSTII. WIDOCZNE NIESTARANNE, WTÓRNE NAPRAWY SPOIN, ROZŁUŻNIENIE SPOISTOŚCI MURU, WYSUNECIE KSZTAŁTKI NADPROŻA DRZWIOWEGO

ZDJ. 12 WIŚNIEWO ELCKIE. KOŚCIÓŁ P.W. M. B. GROMNICZNEJ. SZCZYT WSCHODNI, ZIELONO ŻÓŁTE ZABRUDZENIA POCHODZENIA BIOLOGICZNEGO, WYPŁUKANE SPOINY BLANEK

ZDJ. 13 WIŚNIEWO ELCKIE. KOŚCIÓŁ P.W. M. B. GROMNICZNEJ. SZCZYT WSCHODNI, WYPŁUKANE SPOINY BLANEK

ZDJ. 14 WIŚNIEWO EŁCKIE. KOŚCIÓŁ P.W. M. B. GROMNICZNEJ. WYPŁUKANE SPOINY BLANEK

ZDJ. 15 WIŚNIEWO EŁCKIE. KOŚCIÓŁ P.W. M. B. GROMNICZNEJ. ELEWACJA WSCHODNIA. ZAWILGOCENIA

ZDJ. 16 WIŚNIEWO ELCKIE. KOŚCIÓŁ P.W. M. B. GROMNICZNEJ. ELEWACJA WSCHODNIA. ZAWILGOCENIA

ZDJ. 16 WIŚNIEWO ELCKIE. KOŚCIÓŁ P.W. M. B. GROMNICZNEJ. ELEWACJA PÓŁNOCNA. ZAWILGOCENIA

ZDJ. 17, 18 WIŚNIEWO ELCKIE. KOŚCIÓŁ P.W. M. B. GROMNICZNEJ. ELEWACJA PÓŁNOCNA. USZKODZONA
OPASKA PRZY RURACH SPUSTOWYCH

ZDJ. 19 WIŚNIEWO EŁCKIE. KOŚCIÓŁ P.W. M. B. GROMNICZNEJ. ELEWACJA POŁUDNIOWA. ZAPADNIĘTY GRUNT PRZY RURZE SPUSTOWEJ PRZED WEJŚCIEM DO ZAKRYSTII

ZDJ. 20 WIŚNIEWO EŁCKIE. KOŚCIÓŁ P.W. M. B. GROMNICZNEJ. ELEWACJA POŁUDNIOWA. ZAPADNIĘTY GRUNT PRZY RURZE SPUSTOWEJ ZA WEJŚCIEM DO ZAKRYSTII

ZDJ. 21 WIŚNIEWO EŁCKIE. KOŚCIÓŁ P.W. M. B. GROMNICZNEJ. DRZWI WEJŚCIA GŁÓWNEGO

ZDJ. 22 WIŚNIEWO EŁCKIE. KOŚCIÓŁ P.W. M. B. GROMNICZNEJ. DRZWI WEJŚCIA DO ZAKRYSTII

ZDJ. 23 WIŚNIEWO EŁCKIE. KOŚCIÓŁ P.W. M. B. GROMNICZNEJ. DREWNIANY STROP PODCIENIA WEJŚCIOWEGO